

Halyna Petryshyn
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
ORCID 0000-0002-5385-3766

doi.org/10.34765/sp.0322.a04

SYTUACJA GOSPODARCZA W UKRAINIE PRZED WYBUCEM WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ

Streszczenie

Od czasu odzyskania niepodległości w 1991 r. podejmowano w Ukrainie działania mające prowadzić do dynamicznego rozwoju gospodarki. Artykuł jest próbą dokonania analizy porównawczej najważniejszych wskaźników makroekonomicznych, takich jak PKB, dług publiczny, inflacja oraz bezrobocie w latach 2008–2021 (w ujęciu rocznym). Wskaźniki makroekonomiczne bazują na danych statystycznych i pokazują aktualny stan gospodarki danego kraju. Na podstawie wielkości tych wskaźników i ich zmian, można dokonać analizy zmienności rynku i gospodarki. Stopień tej zmienności jest uwarunkowany znaczeniem danego wskaźnika. Dlatego też ważnym jest zrozumienie, które wskaźniki są najważniejsze i jaką sytuację odzwierciedlają.

W artykule wykorzystano głównie metodę opisową i podstawowe metody statystyczne. Obszar badawczy artykułu obejmuje sytuację gospodarczą Ukrainy przed inwazją Rosji w lutym 2022 r. Za początek analizy przyjęto 2008 r. ze względu na światowy kryzys gospodarczy i finansowy w latach 2007–2009, którego szczyt przypadł na lata 2008–2009. Celem opracowania była próba wskazania przyczyn oraz rozwiązań, które mogły oddziaływać na rozwój gospodarki Ukrainy.

Podjęto również kwestię walki z kryzysem gospodarczym kolejnych rządów ukraińskich w ostatnich latach. Na podstawie analizy porównawczej zaprezentowano potencjał, możliwości i ograniczenia rozwoju gospodarczego Ukrainy. Uzasadnia to celowość przeprowadzania zmian w gospodarce. Podkreślono także niebezpieczeństwo ciągle narastającego (w ostatnich latach bardzo szybko) długu publicznego oraz bezrobocia.

Słowa kluczowe: PKB, stopa bezrobocia, bezrobocie, inflacja, dług publiczny.

Kody JEL: H5, H7, J6, P2

Artykuł badawczy.

THE ECONOMIC SITUATION IN UKRAINE BEFORE THE OUTBREAK OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Summary

In Ukraine, since regaining independence in 1991, constant attempts have been made to dynamically develop the economy. The article is an attempt to make a comparative analysis of the most important macroeconomic indicators, such as gross domestic product, public debt, inflation and unemployment in the period 2008–2021 (on an annual basis). Macroeconomic indicators are based on statistical data and show the current state of the economy country's. On the basis of the development these indicators, it is possible to analyze the volatility of the market and the economy. The degree of this variability depends on the importance indicator. Therefore, it is important to understand which indicators are most important and what situation they reflect.

The article mainly uses the descriptive method and basic statistical methods. The research area the article's covers the economic situation in Ukraine before the Russian invasion in February 2022. The year 2008 was assumed as the beginning of the analysis due to the global economic and financial crisis in 2007–2009, which peaked in 2008–2009. The aim of the study was an attempt to identify the causes and solutions that could affect development the Ukrainian economy.

The issue fighting the economic crisis of successive Ukrainian governments in recent years was also discussed. On the basis of a comparative analysis, the potential, possibilities and limitations of Ukraine's economic development were presented. This justifies the desirability of introducing changes in the economy. The danger of constantly growing (very fast in recent years) public debt and unemployment were also underlined.

Keywords: gross domestic product, unemployment rate, unemployment, inflation, public debt.

JEL Codes: H5, H7, J6, P2

Research article.

Wprowadzenie

Słowa wypowiedziane w latach 90. XX w. przez pierwszego prezydenta Ukrainy Leonida Krawczuka „mamy to, co mamy” bezbłędnie opisują sytuację, w jakiej Ukraina i jej gospodarka znajdują się po trzydziestu latach niepodległości (Кравчук 2002, s. 392). Gospodarka Ukrainy jest wyjątkowa. Potencjalnie ma wszelkie szanse, by znaleźć się na liście wiodących gospodarek Europy i świata, ale nieudana polityka gospodarcza mocno utrzymuje Ukrainę w grupie krajów o niskich dochodach i skromnym PKB. Aby zdarzył się cud gospodarczy, konieczne jest stworzenie do tego odpowiednich warunków. Czasem jednak wydaje się, że polityka ukraińskich rządów polega na tym, by do skoku gospodarczego w ogóle nie doszło.

Gdyby określić drogę rozwoju ukraińskiej gospodarki w czasach niepodległości, można nazwać ją drogą od kryzysu do kryzysu. Gdy tylko wydawało się, że życie stopniowo się normalizuje, a samopoczucie obywateli poprawia się, państwo stanęło w obliczu nowego kryzysu i spadającego PKB. Lata 90. były okresem ciągłego kryzysu gospodarczego i wstrząsów społecznych. Schyłek gospodarki trwał od 1990 r. do 1999 r. W drugiej połowie lat 90. sytuacja stopniowo wracała do normy. Boom gospodarczy rozpoczął się dopiero w 2000 r., zapamiętany przez Ukraińców ze względu na stopniową poprawę standardu życia i ogólnego samopoczucia. Zaktywizowały się różne sektory gospodarki, przenosząc się na konsumpcję krajową i eksport (głównie surowców i półproduktów). Jednak pewny, ale niezbyt silny wzrost gospodarczy w pierwszych latach po 2000 r. nie był w stanie zrekomensować głębokiego niepowodzenia w latach 90., był bowiem oparty na wątpliwym fundamencie surowcowym. W 2008 r. uderzył kolejny kryzys, a w 2009 r. ukraińska gospodarka wykazała jeden z rekordowych spadków PKB na świecie – 14,8%. Ożywienie gospodarcze w latach 2010–2012 było powolne i w 2012 r. faktycznie zatrzymało się, a w 2013 r. PKB nie zmienił się (wzrost o 0%).

Agresja Rosji na Ukrainę spowodowała nowy kryzys gospodarczy w latach 2014–2015. W ciągu dwóch lat PKB kraju spadł o 15%, kurs waluty krajowej załamał się więcej niż 3 razy. Realne dochody gospodarstw domowych spadły o 30%. Na koniec 2014 r. ceny konsumpcyjne wzrosły o 24,9% ze względu na dewaluację hrywny, wzrost cen regulowanych administracyjnie oraz szybki wzrost oczekiwań inflacyjnych. Ożywienie gospodarcze rozpoczęło się w 2016 r. Jego tempo było jednak wolniejsze niż oczekiwano, a maksymalny poziom osiągnięto w 2019 r., kiedy w kolejnych kwartałach PKB wzrósł o ponad 4%.

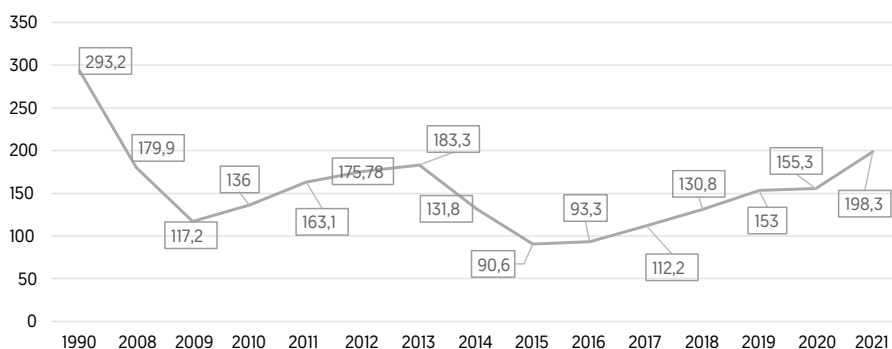
Pandemia koronawirusa otworzyła nową stronę recesji w Ukrainie. Na szczęście 4-proc. spadek w gospodarce w 2020 r. nie był rekordowy i zbyt głęboki. Tym niemniej w 2021 r. ożywienie PKB Ukrainy było mniej pewne niż w wielu krajach na świecie.

Rosyjska inwazja na Ukrainę w lutym 2022 to katastrofa dla gospodarki ukraińskiej. Wojna przyczyniła się do załamania produkcji przemysłowej, ograniczeń w łańcuchach dostaw, rosnących cen energii i żywności, wzrostu inflacji oraz bezrobocia. Wojna oraz obecna sytuacja gospodarcza na świecie prowadzą do narastających turbulencji i niepewności, powodując kolejne ryzyka oraz negatywne skutki dla ukraińskiej gospodarki.

Po uzyskaniu niepodległości wielu Ukraińców wierzyło w szybki wzrost dobrobytu po upadku sowieckiego imperium komunistycznego. Przez 30 lat niepodległości Ukrainie nie udało się dokonać „cudu gospodarczego”, wydaje się, że kraj jest znacznie z tyłu za sąsiadami pod względem poziomu życia.

1. Produkt Krajowy Brutto – miara całej gospodarki

Analiza funkcjonowania i rozwoju gospodarki narodowej wymaga zapoznania się z podstawową kategorią ekonomiczną jaką jest Produkt Krajowy Brutto (PKB). Jest to agregat powszechnie stosowany zarówno w analizach teoretycznych, jak i w badaniach empirycznych. Wzrost gospodarczy oraz liczba ludności w badanym kraju musi przekładać się na wytwarzany PKB. W statystykach dotyczących tej kategorii Ukraina według danych za rok 2021 zajmowała ostatnie miejsce wśród krajów europejskich i 97. na świecie. Prześledzimy zatem trend poziomu PKB od 2006 r. i porównamy go ze wskaźnikiem z 1990 r., kiedy PKB osiągnął poziom 293,2 mld USD (wykres 1).

Wykres 1. PKB Ukrainy w latach 2008–2021 (w mld USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (www1).

Stopniowy wzrost PKB osiągnął maksimum w 2008 r. (179,9 mld USD), ale w wyniku kryzysu gospodarczego już w 2009 r. obniżył się do poziomu 117,2 mld USD. W 2010 r. ukraińskiemu rządowi udało się wynegocjować znaczne rabaty na dostawy rosyjskiego gazu ziemnego, co pozwoliło na osiągnięcie powolnego wzrostu w latach 2010-2013. Nie pomogło to jednak Ukrainie wyjść z szeregu najbiedniejszych państw Europy. Konflikt zbrojny w Donbasie i utrata Krymu wywołały kryzys gospodarczy w kraju, w wyniku którego PKB w 2015 r. spadł do poziomu 90,9 mld USD. Sytuację udało się ustabilizować i osiągnąć pewien wzrost gospodarczy w 2019 r. Poziom PKB wyniósł już 153,0 mld USD. W wyniku pandemii koronawirusa w 2020 r. obserwowano kolejne spowolnienie gospodarcze, które na koniec roku powróciło do poziomu z 2019 r., tj. 155 mld USD.

Kryzys gospodarczy w 2020 r. miał swoje osobliwości i negatywny wpływ na rozwój gospodarczy, jednak ukraińska gospodarka okazała się bardziej stabilna niż oczekiwano. W 2020 r. Ukraina była już o wiele lepiej przygotowana do kryzysu niż do dwóch poprzednich – w latach 2008–2009 i 2014–2015. Kurs hrywny był stabilny, a rezerwy walutowe Narodowego Banku Ukrainy – wysokie, a dzięki wcześniejszym reformom sektor bankowy był w stosunkowo dobrej kondycji. Skala kryzysu zależała od dwóch czynników: stanu globalnej gospodarki, gdyż ukraiński przemysł i sektor rolny były w dużej mierze uzależnione od eksportu produkcji oraz tempa odmrażania gospodarki. Jednak w 2020 r. Ukraina poniosła poważne straty gospodarcze, co spowodowało problemy dla jej gospodarki przynajmniej w krótkim i średnim okresie. W 2020 r. – po czterech kwartałach wzrostu w 2019 r. – ukraińska gospodarka skurczyła się o 4%.

W 2021 r. dzięki skoordynowanym działaniom władz i wsparciu międzynarodowych partnerów, ukraińska gospodarka zaczęła odradzać się po kryzysie koronawirusowym, o czym świadczył ponad 3,2-proc. wzrost PKB w 2021 r. przekraczający 198 mld USD. Wzrost PKB w 2021 r. nie rekompensował spadku aktywności gospodarczej w 2020 r. (-4%). Wzrost ukraińskiej gospodarki w 2021 r. był niższy niż w sąsiednich krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Przez wszystkie lata niepodległości Ukrainy wskaźniki PKB były poniżej poziomu z 1990 r.

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju prognozuje, że z powodu inwazji Rosji na Ukrainę, rozpoczętej 24 lutego 2022 r., spadek PKB wyniesie ok. 30%.

Wartość głównych wskaźników gospodarczych Ukrainy w latach 2009–2021 świadczy o kontynuacji i rozwoju kryzysu zapoczątkowanego w latach 90. Częściowe ożywienie gospodarcze w latach 2010–2013 zostało przerwane pojawieniem się nowego cyklu kryzysu gospodarczego, a ożywienie gospodarcze w 2021 r. przerwała wojna. Dlatego, aby poprawić obecną sytuację gospodarczą i wyprowadzić kraj z kryzysu, wszystkie siły muszą być skierowane na zakończenie wojny, odbudowę kraju, rozwój produkcji krajowej, zmniejszenie poziomu bezrobocia i poprawę poziomu życia społeczeństwa.

2. Bezrobocie. Sytuacja na rynku pracy

Bezrobocie jest jednym z nieodłącznych elementów gospodarki rynkowej i jednym z istotnych problemów współczesnych społeczeństw. Podstawowym miernikiem brany pod uwagę przy analizie sytuacji na rynku pracy jest stopa bezrobocia. Problem bezrobocia jest też jednym z głównych zagadnień podejmowanych przez ekonomistów. Stało się ono kluczowym oraz dotkliwym problemem szczególnie w gospodarkach, które przeszły proces transformacji systemowej (Ślebarska 2009, s.1.), Bezrobocie stanowi nieodłączną część składową gospodarki rynkowej, jeden z negatywnych skutków samej natury rynku i wynik funkcjonowania jego podstawowego prawa, tj. prawa popytu i podaży. Im niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego państwa, tym wyższe bezrobocie i odwrotnie. Bezrobocie opisuje się liczbą bezrobotnych i jego poziomem (stosunek liczby oficjalnie zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności pełnosprawnej). Bezrobocie jako zjawisko społeczne polega na tym, że część ludzi zdolnych do pracy i pragnących ją podjąć nie znajduje zatrudnienia w wyniku obiektywnych przyczyn (procesów) właściwych gospodarce rynkowej, takich jak cykliczność rozwoju

gospodarczego, sprzeczność postępu naukowego i technicznego, wysokie stawki unowocześnienia produkcji, efekt prawa ludności itp. (Тарасова 2018, s. 746). Bezrobocie powstałe z przyczyn obiektywnych zobowiązuje społeczeństwo do opieki nad obywatelami, którzy zostali bez pracy nie z własnej woli.

Na kształt bezrobocia wpływa wiele czynników, wśród których głównymi są: problemy strukturalne w gospodarce, obniżenie tempa rozwoju gospodarczego, postęp naukowo-techniczny, niedoskonałe prawo pracy, nieodpowiednia jakość siły roboczej w stosunku do potrzeb współczesnej gospodarki; brak równowagi między popytem a podażą siły roboczej praktycznie we wszystkich grupach zawodowych; sezonowa fluktuacja produkcji, niedostateczny popyt zagregowany, inflacja, niski poziom kształcenia profesjonalnego i zawodowego, niedoskonały poziom programów zatrudnienia i procesy demograficzne; niski poziom inicjatywy przedsiębiorczej obywateli. Kształtowanie się stopy bezrobocia w Ukrainie w latach 2008–2021 przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Stopa bezrobocia w Ukrainie w latach 2008–2021

Rok	Ogół populacji (w tys.)	Liczba osób aktywnych zawodowo (w tys.)	Liczba zatrudnionych (w tys.)	Liczba bezrobotnych (w tys.)	Stopa bezrobocia (w %)
2008	46 143,7	20 675,7	19 251,7	1 424,0	6,9
2009	45 962,9	20 321,6	18 365,0	1 956,6	9,6
2010	45 778,5	20 220,7	18 436,5	1 784,2	8,8
2011	45 633,6	20 247,9	18 516,2	1 731,7	8,6
2012	45 553,0	20 393,5	18 736,9	1 656,6	8,1
2013	45 426,2	20 478,2	18 901,8	1 576,4	7,7
2014	42 928,9	19 035,2	17 188,1	1 847,1	9,7
2015	42 760,5	17 396,0	15 742,0	1 654,0	9,5
2016	42 584,5	17 303,6	15 626,1	1 677,5	9,7
2017	42 386,4	17 193,2	15 495,9	1 697,3	9,9
2015	42 760,5	17 396,0	15 742,0	1 654,0	9,5
2016	42 584,5	17 303,6	15 626,1	1 677,5	9,7
2017	42 386,4	17 193,2	15 495,9	1 697,3	9,9
2018	42 153,2	17 296,2	15 718,6	1 577,6	9,1
2019	41 902,4	17 381,8	15 894,9	1 486,9	8,6
2020	41 588,4	16 917,8	15 244,5	1 673,3	9,9
2021	41 167,3	16 666,8	14 957,3	1 709,5	10,3

od 2014 r. – bez terytoriów okupowanych (Krym, Donbas).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (www1).

W latach 2006–2008 stopa bezrobocia stale obniżała się, jednak kryzys ekonomiczny w 2008 r. spowodował jej ponowny wzrost. W 2009 r. stopa bezrobocia wyniosła 9,6%, bez pracy pozostawało prawie 2 mln osób w wieku 15–70 lat. W 2010 r. stopa bezrobocia wyniosła 8,8%, w 2011 r. 8,6%, w 2012 r. 8,1%, a w 2013 r. 7,7%. Wzrost pozytywny w 2013 r. związany z nieznacznym wzrostem popytu na pracowników, nie wiązał się ze wzrostem gospodarczym lub stworzeniem nowych miejsc pracy, lecz z sezonowością rynku pracy. W rzeczywistości pozytywna tendencja poziomu bezrobocia w Ukrainie odbiega od prawdziwej, ponieważ istniało dużo problemów dotyczących statystyki bezrobocia, które nie dawały obiektywnej oceny stanu rzeczywistego. Warto zaznaczyć, że statystyka nie uwzględnia zatrudnienia częściowego, czyli osób, które straciły „nadzieję na pracę” i nie były zarejestrowane w urzędzie zatrudnienia, a także tych znajdujących się na długich urloпах z inicjatywy administracji i były ewidencjonowane jako zatrudnione. Nieścisłości statystyczne miały podłoże także w nieprawidłowo podawanych informacjach przez samych bezrobotnych.

Od 2014 r. stopa bezrobocia w Ukrainie zaczęła rosnąć: w 2014 r. wynosiła 9,7%, 2015 – 9,5%, 2016 – 9,7%, 2017 – 9,9%. W 2018 r. wynosiła ona 9,1%, czyli 1,6 mln aktywnych zawodowo obywateli. W 2019 r. stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie 8,6%, w 2020 r. wzrosła do 9,9%, w 2021 osiągnęła poziom 10,3%. Na tej podstawie można stwierdzić, że Ukraina odnotowała najwyższą stopę bezrobocia od czterech lat: w 2021 r. według Państwowej Służby Statystycznej liczba bezrobotnych wynosiła 1,7 mln Ukraińców. W tym samym czasie liczba zatrudnionych wynosiła 1,5 mln. Wzrost stopy bezrobocia w 2021 r. był wyższy niż w sąsiednich krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym krajach Unii Europejskiej. W Ukrainie, w odróżnieniu od krajów unijnych, istnieje duża liczba nieoficjalnych bezrobotnych, których nie ma na liście urzędów zatrudnienia, czyli nie są oni uwzględniani w statystyce oficjalnej, co też prowadzi do nieprawidłowości w pomiarach.

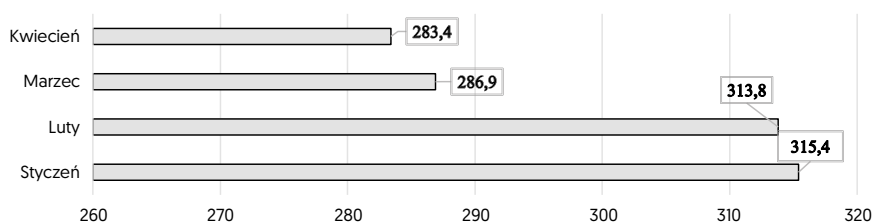
Stopa bezrobocia w Ukrainie jest jedną z największych w Europie: porównując informacje Państwowej Służby Statystyki oraz Eurostatu można zauważyć, że Ukraina wyprzedza pod tym względem większość krajów Europy (tabela 2). Dla szerszej grupy państw członkowskich – także tych, które nie przyjęły wspólnej waluty – wskaźnik ten wynosi 6,4%. Przeciętnie stopa bezrobocia w Ukrainie przekracza europejską prawie w 37,9%.

Tabela 2. Stopa bezrobocia w Ukrainie oraz krajach Unii Europejskiej w 2021 roku

Kraj	Stopa bezrobocia (w %)	Kraj	Stopa bezrobocia (w %)
Czechy	2,1	Hiszpania	13
Polska	2,9	Grecja	12,7
Niemcy	3,2	Szwecja	8,2
Malta	3,4	Włochy	9
Holandia	3,8	Ukraina	10,3
Łotwa	7,5	Wielka Brytania	4,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (www2).

Na skutek rosyjskiej inwazji w lutym 2022 r. prawie 41% obywateli Ukrainy przestało pracować, prawie co drugi Ukrainiec stracił pracę. Wśród nadal zatrudnionych 24% pracuje w niepełnym wymiarze godzin lub zdalnie. W kraju, w którym 1/3 firm nie funkcjonuje, a 45% działa na niepełnych obrotach, znalezienie pracy jest dużym wyzwaniem. Okazuje się np., że w oficjalnych statystykach bezrobocia za pierwszy kwartał 2022 r., liczba wpisanych do rejestru była mniejsza niż przed wojną (wykres 2).

Wykres 2. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Ukrainie w I kw. 2022 roku (w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (www1).

Pytanie, dlaczego spadła liczba oficjalnie bezrobotnych i jaka będzie sytuacja na rynku pracy po wojnie. Zmniejszenie liczby zarejestrowanych bezrobotnych może wynikać przede wszystkim z tego, że zmniejszył się obszar kontrolowany przez rząd Ukrainy. Centra zatrudnienia, na przykład w Melitopolu

lub Chersoniu, mogą nie przekazywać danych z kontrolowanego obszaru lub w ogóle tam nie funkcjonować. Oznacza to, że wiele osób nie ma możliwości rejestracji w lokalnych urzędach pracy lub po prostu nie chce. Wielu Ukraińców wyjechało za granicę lub do innych regionów i uważa swoje miejsce zamieszkania za tymczasowe. Obszar kontrolowany zmniejszył się; prawdopodobnie dlatego zarejestrowanych bezrobotnych jest mniej. Istnieje kilka powodów, dla których obecnie w Ukrainie zarejestrowanych jest mniej bezrobotnych. Najbardziej oczywistym wydaje się wyjazd dużej liczby Ukraińców za granicę. Państwowa Służba Zatrudnienia otrzymuje niepełne informacje od pracodawców (o wolnych miejscach pracy, planowanych zwolnieniach itp.), a w stanie wojennym firmy mogą zwlekać z przekazywaniem takich informacji. Dlatego obecne statystyki Państwowej Służby Zatrudnienia są niekompletne. Nie jest też do końca jasne, w jaki sposób PSZ otrzymuje dane z czasowo okupowanych terytoriów.

Dodatkową przyczyną są znaczące zmiany w prawie pracy w czasie wojny nastąpiły. Na przykład pracodawcy w stanie wojennym mogą po prostu rozwiązać umowę o pracę, a nie ma sensu zwalnianie pracowników z powodu upadłości lub reorganizacji, redukcji etatów itp. Mogą po prostu wysyłać pracowników na urlopy bezpłatne na cały okres stanu wojennego. W ten sposób można również zaoszczędzić na odprawie, która powinna wynosić co najmniej średnie wynagrodzenie za ostatnie dwa miesiące pracy. Bezrobocie staje się powszechne i stanowi realne zagrożenie dla państwa i dobrobytu publicznego, prowadzi do narastających napięć na rynku pracy, rozprzestrzenia rozwój przymusowego zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin i zatrudnienia nieformalnego.

Tak poważne problemy gospodarcze odbijają się bezpośrednio na przedsiębiorcach, którzy muszą ograniczać swoją działalność, o ile jeszcze mogą ją prowadzić. Przez to Ukraina odnotowała na koniec 2021 r. rekordowo wysokie bezrobocie: na poziomie 35%. Jest to najwyższy wynik od momentu uzyskania niepodległości w 1991 r. Taki szok spowoduje duże niepokoje społeczne, wzrost szarej strefy w gospodarce oraz większy odsetek osób żyjących w skrajnej nędzy.

Uwzględniając sytuację społeczno-gospodarczą w Ukrainie można założyć, że tak w bliższej, jak i dalszej przyszłości problem bezrobocia będzie się pogłębiał. Dlatego dzisiaj ta kwestia jest nadzwyczaj aktualna i wymaga znacznej uwagi ze strony państwa w celu regulacji stabilności, określenia głównych czynników i analizy stanu wskaźników oddziałujących na bezrobocie. Rozwiązanie problemów krajowego rynku pracy w ogóle oraz problemu bezrobocia w szczególności należy realizować przy uwzględnieniu najbardziej odpowiedniego doświadczenia zagranicznego. Jednak jego wykorzystanie wymaga wprowadzenia korekt

i kierowania się rozsądkiem, a także uwzględnienia warunków społeczno-gospodarczych oraz mentalności samych Ukraińców.

3. Inflacja w Ukrainie

Inflacja jest jednym z podstawowych wskaźników gospodarczych obrazujących sytuację gospodarczą danego kraju, a przede wszystkim wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych. Zjawisko to oznacza, że ceny na rynku rosną, co oddziałuje bezpośrednio na siłę nabywczą pieniądza.

Inflacja jest zjawiskiem dość złożonym pod względem formy przejawiania się oraz przyczyn, które ją powodują. Stanowi naturalny proces ekonomiczny, który właściwie zawsze ma miejsce. Inflacja jest oczywiście niepożądanym zjawiskiem, które w Ukrainie zdarza się permanentnie od czasów uzyskania niepodległości przez państwo. Konsekwencje inflacji mają charakter społeczno-gospodarczy i są związane z bezrobociem oraz problemem zatrudnienia. W celach porównawczych dokonamy analizy zmiany stopy inflacji w latach 90. oraz 2008–2021 (tabela 3).

Tabela 3. Inflacja w Ukrainie w latach 2008–2021

Rok	Inflacja (w %)	Zmiana
2021	10,0	+5,0
2020	5,0	+1,0
2019	4,1	-5,9
2018	9,8	-4,2
2017	13,7	+1,7
2016	12,4	-3,6
2015	43,3	+18,3
2014	24,9	+23,9
2013	0,5	+0,5
2012	-0,2	-5,2
2011	4,6	-4,4
2010	9,1	-2,9
2009	12,3	-9,7
2008	22,3	+5,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (www1).

W 2009 r. inflacja w Ukrainie wynosiła 12,3%, a w 2010 r. kształtowała się na poziomie 9,1%. Głównym czynnikiem powodującym wzrost jej stopy były rosnące ceny żywności. W 2011 r. inflacja spowolniła do 4,6%, a w 2012 r. odnotowano deflację na poziomie -0,2%. Według wyników z 2013 r. inflacja wyniosła 0,5%. Na koniec 2014 r. ceny konsumpcyjne wzrosły o 24,9% ze względu na dewaluację hrywny, wzrost cen regulowanych administracyjnie oraz szybki wzrost oczekiwań inflacyjnych (HBY 2014, s. 27). W tym roku wzrosły też opłaty, m.in. za transport, leki oraz żywność (przede wszystkim warzywa, owoce, najmniej mięso i nabiał). Realizacja przez NBU wyważonej polityki pieniężnej spowodowała obniżenie inflacji pod koniec 2015 r. do 43,3%. Roczna stopa inflacji w 2016 r. wyniosła 12,4%, a w 2017 r. inflacja osiągnęła poziom 13,7%, który był wyższy od prognozy NBU. Jak wyjaśnił Narodowy Bank Ukrainy, jego spadek był hamowany przez rosnące ceny warzyw i owoców, przetworów mlecznych i mięsnych, wyższe ceny paliw oraz wyższą akcyzę i ceny alkoholu (HBY 2017, s. 2).

Według wyników z 2018 r. inflacja spadła do najniższego od pięciu lat poziomu 9,8%. Wszystko dzięki spowolnieniu wzrostu cen konsumpcyjnych i korzystnej sytuacji na rynku walutowym. W 2019 r. wyniosła 4,1%, a w 2020 r. 5%. Poziom inflacji spadł pod koniec 2021 r., ale pozostał wyższy niż prognozowano, a presja inflacyjna nawet się nasiliła. Pandemiczna presja na początku 2022 r. powoli stabilizowała się (w styczniu utrzymywała się na poziomie 10,0%, tj. na tym samym, co w grudniu 2021 r.), a następnie znów wystrzeliła do 10,7% w marcu, 16,4% kwietniu oraz 21,5% w czerwcu, co zostało spowodowane rosyjską agresją. Wraz z nią podrożały paliwa płynne, gaz i żywność.

Obecnie ukraińskie władze mają ograniczony wpływ na czynniki powodujące obecną drożyznę. Nie mogą ani zakończyć wojny, ani zdusić cen energii na globalnych rynkach, nie są też w stanie przebudować łańcuchów dostaw. Tych zmiennych poszczególne rządy nie mogą kontrolować. Również polityka podnoszenia stóp procentowych ma tu niewielkie przełożenie. Szczyt inflacji czeka nas pod koniec tego roku, tj. 2022 r. Według danych NBU inflacja będzie rosnąć do końca 2022 r. i osiągnie pułap 31% (a nie 20%, jak wcześniej zakładano i pozostanie powyżej normy jeszcze przez co najmniej dwa lata), biorąc pod uwagę utrzymywanie się wpływu większości szoków podażowych i zacznie spadać w I kwartale 2023 r. Jest rzeczą oczywistą, że ograniczenia podażowe windują ceny.

Wojna wywołała szereg skutków gospodarczych dla Ukrainy: zaburzenie łańcuchów dostaw, niedobór towarów, zwiększenie oczekiwań inflacyjnych przedsiębiorców i gospodarstw domowych. Do tego dochodzi wysoka

inflacja, spowodowana przez wzrost cen surowców energetycznych. Według szacunków ekspertów, inflacja w Ukrainie ma wrócić do poziomu 5% dopiero w 2025 r. (Fejfer, 2022). Cały świat walczy z wyższymi cenami surowców, co pogłębia presję inflacyjną i ogranicza realne dochody oraz wydatki, a to z kolei jeszcze bardziej utrudnia ożywienie gospodarcze. Jak wynika z najnowszego raportu ekonomicznego OECD, wpływ rosnących cen konsumpcyjnych jest szczególnie odczuwalny w Europie i w krajach sąsiadujących z Ukrainą. Dla Polski analitycy przewidują stopę inflacji na poziomie 13,9% w 2022 r., w poprzedniej prognozie z grudnia 2021 r. przewidywano 12,9%. Rosnąca inflacja w dużej mierze jest spowodowana gwałtownym wzrostem cen energii i żywności. Powoduje trudności dla osób o niskich dochodach i zwiększa problem bezpieczeństwa żywnościowego w najbiedniejszych regionach świata. OECD spodziewa się, że na koniec 2022 r. nacisk na łańcuchy dostaw i ceny surowców będzie się stopniowo zmniejszać. Do tego czasu również powinien być odczuwalny wpływ rosnących stóp procentowych.

4. Dług publiczny – struktura, przyczyny, rozmiar oraz skutki

Dług publiczny i kwestia narastania zadłużenia poszczególnych państw nie jest zjawiskiem nowym. Przez państwowy dług publiczny rozumie się wartość nominalną zadłużenia jednostek sektora finansów publicznych ustaloną po wyeliminowaniu wzajemnych zobowiązań między jednostkami tego sektora. Dług publiczny stanowi łączne zobowiązania sektora finansów publicznych: rządu, samorządów i funduszy pozabudżetowych (np. Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Dług publiczny obejmuje zobowiązania wynikające z wyemitowanych skarbowych papierów wartościowych, obligacji komunalnych, zaciągniętych kredytów, pożyczek, ustaw, orzeczeń sądowych, udzielonych poręczeń i gwarancji, przyjętych depozytów oraz innych ewentualnych tytułów.

Ocena poziomu długu publicznego jest prowadzona głównie z perspektywy jego ciężaru dla gospodarki, tak więc podstawowym kryterium oceny poziomu zadłużenia powinno być to, czy nie narusza on stanu równowagi gospodarczej. W skali makro pod uwagę bierze się zazwyczaj wydatki związane z kosztami obsługi długu zagranicznego, gdyż na tym poziomie obsługa długu krajowego może być traktowana jako redystrybucja dochodów od podatników do beneficjentów płatności odsetkowych i kapitałowych, których efekty bilansują się. Do

oceny poziomu długu publicznego stosuje się głównie relację wartości długu do wartości PKB, przy czym za wartość krytyczną uważa się 60%.

Dług publiczny jest jednym z najważniejszych parametrów charakteryzujących stan gospodarki. W pozycji bezpieczeństwa ekonomicznego w strukturze zarządzania długiem publicznym ważne miejsce zajmuje zadłużenie zagraniczne. W przypadku państw rozwijających się stanowi ono ogromny problem globalny. Wysoki poziom zadłużenia zagranicznego wielu – zwłaszcza dużych – państw, w tym Ukrainy ogranicza możliwości rozwojowe gospodarki i utrudnia działania zmierzające do podniesienia poziomu dobrobytu. Duże i dynamicznie narastające zadłużenie zagraniczne Ukrainy ogranicza wiarygodność ukraińskiej gospodarki, a w efekcie jej wypłacalność, bowiem determinuje dopływ kapitału zagranicznego do kraju.

Wysokie zadłużenie zagraniczne w strukturze długu publicznego jest jednym z istotniejszych obciążeń rezerw walutowych. Biorąc pod uwagę fakt, że Ukraina nadal pożyczka od rządów i organizacji międzynarodowych, obciążenie to wciąż rośnie. Dług publiczny Ukrainy w poszczególnych latach zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Dynamika długu publicznego Ukrainy w latach 2009–2022

Data	Dług publiczny	w tym:		Udział długu publicznego (w % PKB)
		zewnątrzny	wewnętrzny	
(w mln UAH)				
31.12.2009	316 884,6	211 751,7	105 132,9	34,7
31.12.2010	432 235,4	276 745,6	155 489,8	39,9
31.12.2011	473 121,6	299 413,9	173 707,7	35,9
31.12.2012	515 510,6	308 999,8	206 510,7	36,6
31.12.2013	584 114,1	300 025,4	284 088,7	40,1
31.12.2014	1 100 564,0	611 697,1	488 866,9	70,2
31.12.2015	1 572 180,2	1 042 719,6	529 460,6	79,4
31.12.2016	1 929 758,7	1 240 028,7	689 730,0	81,0
31.12.2017	2 141 674,4	1 374 995,5	766 678,9	71,8

Data	Dług publiczny	w tym:		Udział długu publicznego (w % PKB)
		zewnątrzny	wewnętrzny	
		(w mln UAH)		
31.12.2009	316 884,6	211 751,7	105 132,9	34,7
31.12.2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3	60,9
31.12.2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8	50,3
31.12.2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8	60,8
31.12.2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6	48,9
31.05.2022	2 967 488,9	1 749 737,2	1 217 751,7	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Міністерство фінансів України (2022b).

Zagadnienie narastania zadłużenia państw oraz dług publiczny i nie jest zjawiskiem nowym i ściśle wiąże się z historią państwa. W pierwszych latach niepodległości dług publiczny Ukrainy był stosunkowo niewielki. W ostatnich latach po kryzysie 2008 r., a najbardziej po 2014 r., w tym w związku z wojną i kryzysem wywołanym pandemią COVID-19, dewaluacją hrywny, w znacznym stopniu jego poziom wzrósł. Rządy wszystkich kadencji próbowały pokryć duży deficyt budżetowy za pomocą pożyczek, władze pożyczały większość środków za granicą. Dziś Ukraina ma znaczne kwoty długu publicznego, co wskazuje na zagrożenie utraty zdolności płatniczej, dlatego też kwestia zarządzania długiem publicznym nabiera coraz większego znaczenia. Jak wynika z doświadczeń wielu krajów, im większy skumulowany dług państwowy, tym bardziej obciąża on państwo i ma istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarki kraju oraz jego systemu finansowego.

Z informacji zaprezentowanych w tabeli 4 wynika, że w ostatnich latach (porównujemy 2021 r. i 2009 r.) łączny dług państwowy i gwarantowany przez państwo wzrósł 8,4 razy, zadłużenie zagraniczne 7,3 razy, a dług wewnętrzny 10,6 razy. W 2014 r. nastąpił znaczny wzrost całkowitego zadłużenia państwowego i gwarantowanego przez państwo wyrażonego w hrywnach o 516,5 mld UAH, czyli o 53%. Główną przyczyną tego wzrostu są wydatki na wojnę na wschodzie Ukrainy. Aby związać koniec z końcem Ukraina musiała w 2020 r. zaciągnąć potężną pożyczkę. Przy tym warto zauważyć, że chętnych do kredytowania Ukrainy jest coraz mniej. W ciągu 2020 r.

kwota państwowego i gwarantowanego przez państwo długu Ukrainy wzrosła o 553,6 mld UAH, czyli o 27,7%. Taki wzrost zadłużenia państwa i zobowiązań gwarancyjnych nastąpił m.in. ze względu na konieczność zapewnienia finansowania deficytu budżetu państwa oraz przeznaczenia środków na walkę z COVID-19. Część tego wzrostu jest związana z dewaluacją waluty krajowej (z 24,12 UAH za 1 USD na początku 2020 r. do 28,17 UAH za 1 USD na koniec roku, czyli o 16,8%).

Według stanu na 31 grudnia 2021 r. dług publiczny Ukrainy osiągnął poziom 2,672 bln UAH (czyli 98 mld USD), z czego 1,560 bln UAH (równowartość 55,6 mld USD) przypadała na zadłużenie zagraniczne, a 1,111 bln UAH (40,8 mld USD) stanowiło zadłużenie wewnętrzne. Zgodnie z danymi Ministerstwa Finansów Ukrainy w 2021 r. suma długu publicznego Ukrainy wzrosła o 119,9 mld UAH (7,692 mld USD), a 88,42% tej kwoty (2,362 bln UAH, czyli 86,61 mld USD) stanowił dług ukraińskiego rządu. Z tego 45% przypadało na dług wewnętrzny (wewnętrzne papiery wartościowe), a 55% na dług zewnętrzny (pożyczki zagraniczne od instytucji finansowych 24,7%, papiery wartościowe emitowane w walucie 26,5% oraz inne pożyczki 4%). Udział długu publicznego w walucie krajowej na koniec grudnia 2021 r. wyniósł 40%. Kwota 1,300 bln UAH (47,66 mld USD) to zadłużenie zagraniczne, a zadłużenie wewnętrzne wynosiło 1,062 mld UAH (38,95 mld USD). Państwowy dług wynosił 309,33 mld UAH, co daje około 11,34 mld USD, z tego zadłużenie zagraniczne 260,3 mld UAH (9,54 mld USD), a wewnętrzne 49,04 mld UAH (1,8 mld USD). Według ostatnich ocen udział długu publicznego w PKB w 2021 r. zmniejszył się do 48,9% (w 2020 r. wynosił 60,8%). Wrócił więc do poziomu w granicach bezpieczeństwa zadłużeniowego (nie więcej niż 60 proc. PKB) i zbliżył się do bezpiecznego poziomu rekomendowanego przez MFW i Bank Światowy dla krajów rozwijających się z rynkowym dostępem do finansowania kredytowego (nie więcej niż 50%).

Struktura państwowego długu publicznego Ukrainy charakteryzuje się bardzo dużym udziałem sektora rządowego (ok. 88,42%); systematycznym wzrostem udziału zadłużenia zagranicznego (według miejsca emisji) i bardzo wysokim (prawie 50%) udziałem długu w formie papierów wartościowych. Poziom państwowego długu publicznego w Ukrainie w relacji do PKB był o kilkanaście punktów procentowych wyższy od przeciętnego dla 25 krajów Unii Europejskiej i maksymalnych poziomów określanych przez różne instytucje. Wydatki na obsługę zadłużenia stanowią dziś najpoważniejszą część wydatków ukraińskiego budżetu. Zaciągane kredyty już dawno przestały napędzać gospodarkę, a służą jedynie refinansowaniu istniejących zobowiązań.

W 2022 r. (w trakcie wojny) długi Ukrainy wzrosły prawie o 3,5 mld USD. Ogromne kwoty Ukraina wydaje na wojnę. Aby oprzeć się wrogowi, kraj potrzebuje dużo pieniędzy. Według Ministerstwa Finansów państwo wydaje na wojnę około 10 mld USD (300 mld UAH) miesięcznie. Głównym źródłem wydatków wojskowych i innych jest budżet państwa. Jest oczywiste, że wraz z zamknięciem wielu przedsiębiorstw, a często całych sektorów gospodarki, wpływy do skarbu państwa znacząco się obniżyły, zaś znacznie wzrosły wydatki na cele wojskowe. Mimo pomocy zachodnich partnerów deficyt budżetowy kraju w 2022 r. może osiągnąć 25%. Wysoki poziom zadłużenia zagranicznego oraz jego struktura stanowi jedno z największych zagrożeń dla stabilności ukraińskiej gospodarki i szans na jej wyjście z kryzysu. Z jednej strony duże ryzyko wiąże się z ograniczonymi zdolnościami Kijowa w kwestii obsługi długu z uwagi na wysokie koszty w sytuacji deprecjacji hrywny, spadek dochodów z eksportu oraz niski poziom rezerw walutowych. Jednocześnie rząd ukraiński zapewnia, że państwo nie ma problemów z obsługą długu publicznego, a Ukraina nadal zamierza spłacać zaciągnięte kredyty. Wypowiedzi te wydają się szczególnie dziwnie na tle opinii zagranicznych rządów i inwestorów o możliwości umorzenia ukraińskich długów. W 2022 r. Ukraina musi dokonać płatności z tytułu zadłużenia zagranicznego w wysokości około 9 mld USD, którego szczyt nastąpił we wrześniu.

W ostatnich latach dług publiczny Ukrainy wzrósł kilkakrotnie. Główną tego przyczyną była atrakcyjność kredytów zagranicznych. Dalszy wzrost wielkości długu publicznego może doprowadzić do utraty wypłacalności przez Ukrainę.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzona analiza głównych wskaźników gospodarczych Ukrainy pozwala wyciągnąć kilka wniosków.

Drogę rozwoju i funkcjonowania gospodarki ukraińskiej w czasach niepodległości Ukrainy (po 1991 r.) można określić jako drogę od kryzysu do kryzysu. Najgorsza sytuacja gospodarcza, w jakiej znalazła się Ukraina, będzie w 2022 r.

Wartość parametrów makroekonomicznych Ukrainy w latach 2008–2021 świadczy o kontynuacji i rozwoju kryzysu zapoczątkowanego w latach 90. Aby poprawić obecną sytuację gospodarczą i wyprowadzić kraj z kryzysu, wszystkie siły państwa muszą być skierowane na zakończenie wojny, odbudowę kraju,

rozwój produkcji krajowej, zmniejszenie poziomu bezrobocia i poprawę poziomu życia społeczeństwa, wzrost produktu krajowego brutto itd.

Aktualny poziom inflacji w gospodarce ukraińskiej jest wynikiem oddziaływania czynników politycznych, gospodarczych i społecznych: utrata części Ukrainy (w tym jej regionów przemysłowych) oraz pogarszające się warunki współpracy gospodarczej przedsiębiorstw ukraińskich z partnerami rosyjskimi wywołane wojną.

Stopa bezrobocia jest integralną składową gospodarki rynkowej oraz jednym z negatywnych skutków funkcjonowania rynku pracy, występującym praktycznie w każdym społeczeństwie świata. Obecnie nasila się szczególnie wyraźnie. Rozwiązanie problemów krajowego rynku pracy należy przeprowadzić z uwzględnieniem odpowiednich doświadczeń zagranicznych, jednak ich adaptacja wymaga wprowadzenia stosownych korekt i zachowania zdrowego rozsądku, a także uwzględnienia warunków społeczno-gospodarczych oraz mentalności samych Ukraińców.

Bibliografia

- Begg D., Fisher S., Dornbusch G. (2014), *Ekonomia, makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Верховна рада України (2010), *Бюджетний кодекс України (із змінами та доповненнями)*, (Kodeks budżetowy Ukrainy, Rada Najwyższa Ukrainy (z póź.zm.)), Kijów.
- Верховна рада України (1971), *Кодекс законів про працю України, (із змінами та доповненнями)*, затверджений Законом № 322-VIII від 10.12. 1971 р., (Rada Najwyższa Ukrainy, *Kodeks pracy Ukrainy*, Uchwała Nr 322-VIII, z dnia 10.12.1971 r. (z późn. zm.)), Kijów, <https://zakon.rada.gov.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- Державний Комітет Статистики України (2022), (Państwowy Komitet Statystyczny Ukrainy), <https://statzvit.ukrstat.gov.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- Fejfer K. (2022), *Ukraińska gospodarka w zapaści*, <https://forsal.pl> [dostęp: 01.06.2022].
- Grabia T. (2014), *Sytuacja gospodarcza w krajach grupy wyszehradzkiej analiza porównawcza*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii”, nr 2.
- Kariagin J., Sirojć Z. (2021), *Spoleczeństwo i gospodarka w czasie pandemii COVID-19. Doświadczenie Ukrainy*, Aspra, Warszawa.

- Кравчук Л. (2002), „*Маємо те, що Маємо*”: спогади і роздуми, („*Mamy to, co mamy*”: wspomnienia i myśli), Kijów.
- Lukianova L. (2017), *Kwestia bezrobocia na Ukrainie-problemy i sposoby ich rozwiązywania*, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, <https://lib.iitta.gov.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- Міністерство фінансів України (2022a), *Державний борг України*, (Ministerstwo Finansów Ukrainy, Dług publiczny Ukrainy), <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2022> [dostęp: 01.06.2022].
- Міністерство фінансів України (2022b), *Рівень безробіття в Україні*, (Ministerstwo Finansów Ukrainy, *Stora bezrobocia na Ukrainie*), <https://index.minfin.com.ua/labour/unemploy> [dostęp: 01.06.2022].
- Міністерства фінансів України (2022c), *Статистичні дані*, (Ministerstwo Finansów Ukrainy, *Dane statystyczne*), <https://mof.gov.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- Nasiłowski M. (1995), *System rynkowy*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- НБУ (2014), *Річний звіт Національного Банку України – 2014*, (NBU, *Raport roczny Narodowego banku Ukrainy – 2014*), Kijów, <https://bank.gov.ua/en/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2014-rik> [dostęp: 01.06.2022].
- НБУ (2017), *Річний звіт Національного Банку України – 2017*, (NBU, *Raport roczny Narodowego banku Ukrainy – 2017*), Kijów, <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> <https://annualreport2017.bank.gov.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- НБУ (2021), *Інфляційний звіт, Національного банку України за 2021р.*, (NBU, *Raport o inflacji, Narodowy Bank Ukrainy za 2021 rok*), Kijów, <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> [dostęp: 01.06.2022].
- Ślebarska K. (2009), *Problem bezrobocia w obliczu masowej emigracji zarobkowej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, nr 42/1.
- Trusewicz I. (2021), *Ukraina kończy 2021 rok najwyższym PKB w historii*, <https://www.rp.pl/autor/14821-iwona-trusewicz> [dostęp: 01.06.2022].
- Тарасова К. (2018), *Статистичне дослідження проблем безробіття в Україні в регіональному розрізі*, Економіка і суспільство, Мукачевський Державний університет, (*Statystyczne badanie problemu bezrobocia w Ukrainie w przekroju regionów*, Gospodarka i Społeczeństwo, Mukaczewski Uniwersytet Państwowy), Mukaczewo.
- (www1) <https://index.minfin.com.ua> [dostęp: 01.06.2022].
- (www2) <https://ec.europa.eu/eurostat> [dostęp: 01.06.2022].

Halyna Petryshyn

Afiliacja: **mgr Halyna Petryshyn**
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
Pion Zatrudnienia i Rynku Pracy
01-022 Warszawa
ul. Józefa Bellottiego 3B
e-mail: petryszyn@wp.pl